

**POST-KEMALİST BİR TEZİN KRİTİĞİ:
KORPORATİZM-KEMALİZM TARTIŞMASI**
CRITIQUE OF A POST-KEMALIST ARGUMENT: DEBATE
BETWEEN KORPORATISM AND KEMALISM

Lemi ATALAY*

Makale Bilgisi

Başvuru: 14 Eylül 2023

Kabul: 20 Ekim 2023

Article Info

Received: September, 14, 2023

Accepted: October, 20, 2023

Öz

Kemalizm, ortaya çıktığı 1930'lardan bu yana sıklıkla farklı ideolojilerle karşılaştırılmış ve bazılarıyla da özdeşleştirilmiştir. Bu özdeşleştirme girişimlerden biri de korporatizme yönelik olmuş ve Kemalizm'in sınıfsız bir toplum kurma hayali, sınıf yerine mesleklere önem vermesi, dayanışmacılığı ön plana çıkarması, devletçi otoriter politikalar gütmesi gibi özellikleri doğrultusunda korporatizme benzediği ileri sürülmüştür. Bu çalışmada bu savların ne ölçüde geçerli olduğu sorusundan hareket edilerek, Kemalizm'in korporatizme hangi yönlerden benzediği, hangi yönlerden ayrıldığı gibi hususlar açıklanmış ve Kemalizm'in siyasal ideolojiler içerisindeki konumlandırılması yapılmaya çalışılmıştır. Karşılaştırmalı bir yöntemi benimseyen bu çalışmanın korporatizm kısımlarında, kaynak olarak daha çok konu üzerine yapılan araştırma eserlerinden yararlanılırken, Kemalizm kısımlarında ise parti programları ve Atatürk'ün Medeni Bilgiler kitabı gibi birincil kaynaklardan faydalanılmıştır. Bu bağlamda yapılan incelemeler sonucu, Kemalizm ile korporatizm arasında bir özdeşleştirme kurulmasının yerinde olmadığı ve Kemalizm'in özgün bir ideoloji olduğu tespitinde bulunulmuştur. Ayrıca Kemalizm ile bir benzerlik kurulacaksa bunun solidarizm ya da cumhuriyetçilik düşünceleri ile kurulmasının daha yerinde olacağı savunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kemalizm, korporatizm, solidarizm, halkçılık, devletçilik.

Abstract

Since its emergence in the 1930s, Kemalism has often been compared to different ideologies and identified with some of them. One of these identification attempts was towards corporatism, and it was claimed that Kemalism was similar to corporatism in terms of dreaming a classless society, putting emphasis to professions instead of classes, aiming solidarity in society and carrying out statist authoritarian policies.

* Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi; Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi; Tarih Bölümü; latalay@ankara.edu.tr; ORCID: 0000-0001-6853-1762; Ankara-Türkiye.

This study tries to answer the question of what extent these claims are valid by explaining in what ways Kemalism is similar to corporatism and in what ways these two ideologies are different. Thus, it was aimed to position Kemalism within political ideologies by adopting a comparative method. While research studies on the subject were used as main sources in the corporatism parts of the article, primary sources such as party programs and Atatürk's book called "Information on Civilization" were mostly used in the Kemalism parts. As a result of the research conducted in this context, it has been determined that it is not appropriate to establish an identification between Kemalism and corporatism. It was also claimed that Kemalism is rather a unique ideology and if a similarity has to be made with Kemalism, it would be more appropriate to create it with political thoughts like solidarism or republicanism.

Keywords: *Kemalism, corporatism, solidarism, populism, statism.*

Giriş

Cumhuriyetin yüzüncü yılına girerken, rejimin kurucu ideolojisi olan Kemalizm'in her ne kadar genel kabul görünürlüğü azalmış olsa da Kemalizm etrafında dönen tartışmalar bitmemektedir. Kemalizm, özellikle 1980 sonrası dönemde post-Kemalizm olarak adlandırılan yaklaşımlarla birlikte sıklıkla eleştirilmeye başlanmış ve ülkenin 100 yıldır demokrasi yolunda gelişmemesinin temel sebebi olarak asker ve sivil bürokrasiye dayanan vesayetçi, elitist yöntemi gösterilmiştir.¹ Öte yandan Kemalizm'in son yıllarda post-post Kemalizm yaklaşımı kapsamında daha makul değerlendirilmelerle ele alındığı ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'ne yönelik çalışmalarda ülkedeki demokrasi sorununun sadece Kemalizm'de aranmaması gerektiğinin hatırlatıldığı da dikkat çekmektedir.² Bu tartışmaların yanı sıra ortaya çıktığı günden bu yana Kemalizm, diğer ideolojilerle de sıklıkla karşılaştırılmakta ve çeşitli benzeştirmelere tabi tutulmaktadır. Kemalizm'in demokratik, otoriter ya da totaliter olup olmadığı, kapitalist ya da sosyalist bir ekonomik anlayışı benimseyip

¹ Post-Kemalist literatürün temel eserleri olarak şu kitaplar ön plana çıkmaktadır: Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyetinde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması*, Yurt Yayınları, Ankara 1981; Erik Zan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1987; Şerif Mardin, *Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişme: Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992; Nilüfer Göle, *Modern Mahrem*, Metis Yayınları, İstanbul 1991; Büşra Ersanlı-Behar, *İktidar ve Tarih*, Afa Yayınları, İstanbul 1992; Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi, İletişim Yayınları*, İstanbul 1990. Bk. İlker Aytürk, "Post-Post-Kemalizm: Yeni Bir Paradigmayı Beklerken", *Post-Post-Kemalizm: Türkiye Çalışmalarında Yeni Arayışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2022, s. 23-27.

² Bu yöndeki ana çalışma için bk. İlker Aytürk-Berk Esen, *Post-Post-Kemalizm: Türkiye Çalışmalarında Yeni Arayışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2022.

benimsediği, liberalizm, sosyal demokrasi ya da faşizme benzeyip benzemediği sürekli olarak tartışılmaktadır. Bu doğrultuda düşünce yelpazesinin farklı kesimlerince Kemalizm'in değişik şekillerde yorumlanması sonucu, sol Kemalizm, sağ Kemalizm, ulusalcı Kemalizm, liberal Kemalizm gibi çeşitli Kemalizmler türemiştir. Türk siyasi düşünce literatüründeki Kemalizm tartışmalarının bir boyutunu da Kemalizm-korporatizm ilişkisi oluşturmaktadır. Post-Kemalizm literatürüne önemli katkılarda bulunan Taha Parla'nın³ çalışmalarının da etkisiyle korporatizm ile özdeşleştirilmeye başlanan Kemalizm, daha sonraki yıllarda da birçok farklı araştırmacı tarafından korporatizme benzediği tespiti yapılarak, genel olarak eleştirilmiştir. Bu çalışmada bu yorumlara odaklanılarak Kemalizm-korporatizm ilişkisinin geçerliliği tartışmaya açılacaktır. Bu bağlamda ilk olarak korporatizmin nasıl bir siyasal ideoloji olduğu açıklanacak, ardından Türk siyasi düşünce literatüründe Kemalizm-korporatizm benzeşmesinde bulunan temel düşünürlerin görüşleri aktarılacak, ardından da son olarak Kemalizm'in bu benzeşmeyle ilgili yönleri üzerinden bir analiz ortaya konmaya çalışılacaktır.

Uzlaşmacı Bir Üçüncü Yol İdeolojisi: Korporatizm

Korporatizm kavramına yönelik çok farklı tanımlamalar yapılabilmesi mümkün olmakla birlikte korporatizm genel olarak, tarım-sanayi, emek-sermaye gibi farklı toplumsal kesimlerin mesleki temsil esasına göre bir örgütlenme içerisinde olduğu ve devletin öncülüğünde bu kesimler arası sınıfsal çelişkilerin giderilip, milli bir uyumun sağlandığı bir siyasal-ekonomik yapıya karşıya gelmektedir. Devlet ve işçi-işveren kesimleri arasındaki ilişkinin otoriter ya da demokratik olmasına göre de korporatizm, devlet korporatizmi ya da neo/liberal korporatizm şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda bu ilişkilerin daha otoriter ve zor öğesine dayandığı 1930'larda devletçi korporatizm hâkimken, bu ilişkilerin demokratik mekanizmalar içerisinde yürütüldüğu 1970'lerde ise neo/liberal korporatizme rastlanılmaktadır. Ancak ister devletçi ister neo/liberal korporatizm olsun korporatizmin her iki türünde de hem işçileri, hem de işverenleri temsil eden merkezileşme derecesi yüksek örgütlenmelerin bulunması ve ülkedeki toplumsal ekonomik önemli meselelerin devlet ile işçi-işveren temsilcileri arasında işbirliği içinde yürütülmesi esas belirleyici faktör olarak yer almaktadır.⁴

³ Aytürk, 2022, s. 26.

⁴ Ahmet Makal, "Türkiye'de Tek Parti Dönemi ve Korporatizm Tartışmaları", *Toplum ve Bilim*, S. 93, 2002, s. 174-177.

Tarihsel açıdan bakıldığında ise 19. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıktığı görülen korporatizm, iki dünya savaşı arası dönemde iyice güç kazanmış ve 20. yüzyılın ortalarına kadar liberal kapitalizm ve sosyalizme karşı siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan bir üçüncü yol olarak alternatif oluşturur bir konumda yer almıştır. Bu ideolojinin gelişmesinde Katolik Kilisesi'nin büyük etkisi olmuştur. Özellikle 1931 yılında Papa 11. Pius tarafından yayımlanan *Quadragesimo Anno* adlı kitap ile *Büyük Buhran* sonrası liberal kapitalizm ve onun politik sisteminin gerilemekte olduğu ve yeni toplumsal, siyasal, ekonomik örgütlenmelere ihtiyaç duyulduğu açıklanması, bu etkiyi pekiştirmiştir. Nitekim bu yayının ardından iki savaş arası dönem Avrupası'nda korporatizm, Katolik partiler, sosyal Katolikler, kralcılar, faşistler, Durkheimci dayanışmacılar gibi çeşitli muhafazakâr ve otoriter sağ akımların temel düşüncesini oluşturmuştur.⁵

Korporatizmin Avrupa'da iki savaş arası dönemde gelişmesindeki bir başka etken ise liberalizmin hem siyasal hem de ekonomik açıdan bir kriz içerisine girmesi olmuştur. 1929 yılında bütün dünyada olumsuzluklara yol açan *Büyük Buhran* kapitalist sistemin varlığını tehdit eder konuma getirmiş, yine aynı dönemde parlamenter demokrasilerde yaşanan sürekli bunalımlar da bu rejimleri zora sokmuştur. Bunun üzerine sermaye ile emeği barıştıran ve siyasal anlamda da toplumsal adaleti ve uyumu sağlamayı arzulayan korporatizm,⁶ mevcut ekonomik, sosyal ve politik temsil sorunlarına yönelik uygulanabilir ve liberalizm ile sosyalizm karşısında cazip bir üçüncü yol alternatifini olarak belirlemiştir. Korporatizmin devlet, toplum ve birey arasındaki ilişkileri yeniden düzenleyici bu programı merkezi otoriteyi güçlendirmek ve meşrulaştırmak, ulus inşası için gerekli organik milliyetçiliğe siyasal ve ekonomik temeller oluşturmak, baskıcı üniter ulus devletin yarattığı tansiyonları düşürmek, sol örgütlere yönelik baskı kurmak, liberal parlamenter düzeni ortadan kaldırmak, sosyal ilişkileri ideal düzeyde ele almak, geçmişteki ideal ve geleneksel toplum nostaljisini gerçek kılmak ve maneviyatı maddiyatın önüne geçirmek gibi farklı sebeplerle özellikle sağ görüşlü kesimler tarafından desteklenmiştir. Nitekim bu açıdan korporatizm, gelenek ve geleceğe dönük yaratıcılık, modernitenin benimsenmesi ve reddi, sosyal devamlılık ve radikalizm gibi çatışmalı meseleler konusunda uzlaştırıcı bir rol üstlenmiş⁷ ve iki savaş arası dönemde Avrupa'da İtalya,

⁵ Antonio Costa Pinto, "Corporatism and 'Organic Representation' in European Dictatorships", *Corporatism and Fascism: The Corporatist Wave in Europe*, Routledge, New York 2017, s. 4-5.

⁶ Demirhan F. Erdem, *Korporatizm ve Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 53-55, 115.

⁷ Aristotle Kallis, The 'Corporatist Moment' in Inter-War Europe, *Corporatism and Fascism: The Corporatist Wave in Europe*, Routledge, New York 2017, s. 294-297.

İspanya, Portekiz, Avusturya, Bulgaristan, Hırvatistan, Estonya, Macaristan, Letonya, Romanya ve Slovakya gibi ülkelerde farklı düzeylerde de olsa etkili bir konumda yer almıştır.⁸ Bu tablodan yola çıkan dönemin ünlü Romen korporatist düşünürü Mihail Manoilescu, nasıl liberalizm 19. yüzyılın ideolojyse, korporatizmin de 20. yüzyılın ideolojisi olarak dönemin siyasal ve ekonomik sorunlarını çözeceğini ileri sürmüştür⁹

Liberalizm ve sosyalizme karşı bir alternatif oluşturmaya çalışan korporatizmin temel felsefi görüşleri de doğal olarak bu iki ideolojinin reddi üzerinden şekillenmektedir. Anti-liberal bir yaklaşım benimseyen korporatizme göre bireyci liberalizm ve bu düşüncenin ekonomik yansıması olan kontrolsüz piyasa kapitalizmi toplumda ciddi olumsuzluklara yol açmaktadır. Ekonomik anlamda 1929 *Büyük Buhranı* gibi gelişmeler, toplumda da birbirinden soyutlanmış herhangi bir uyum içinde olmayan sorunlu bireylerin varlığı gözlemlenmektedir. Kendi çıkarı peşinden özgürce gidip, haklarını savunan ve toplumsal meselelere pek ilgi göstermeyen bireyler, toplumdaki ahengi sarsarak ekonomik gelişmeye de sekte vurmaktadırlar.¹⁰ Ayrıca korporatizm liberalizmde olduğu gibi toplumu bireylerin toplamından ibaret saymamakta ve toplumu bireylerin toplamından daha büyük bir bütün olarak algılamakta ve toplumun kendi gerçekliğine sahip bir yapı olarak bireyler karşısında öncelik ve ayrıcalığa sahip olduğuna inanmaktadır.¹¹

Korporatizmin karşıtıktan yükselen bir diğer boyutunu ise anti-sosyalizm oluşturmaktadır. Kapitalist ekonominin olumsuzlukları ve sınırsız bireyciliğin yarattığı toplumsal kargaşa konusunda korporatizm, sosyalizm ile benzer endişeler taşısa da sosyalizmin tüm toplumsal ve ekonomik çözümlenmeleri sınıflar üstünden yapmasından dolayı, sosyalizmin de bu olumsuz ortama çözüm olamayacağını ileri sürmektedir. Sınıf çatışmaları sonucunda ilerleme gösteren bir toplum anlayışı korporatizmin hedeflediği toplumsal uyum ve düzen anlayışı ile ters düşmektedir.¹²

Liberalizmin bireyciliğine, sosyalizmin de sınıfçılığına karşı olan korporatizmin olumsuzladığı bu iki ideolojiye karşı önerdiği çözüm ise

⁸ Pinto, 2017, s. 9.

⁹ Lemi Atalay, "Mihail Manoilescu: A Pioneer Thinker About the Uniqueness of the Kemalist Single Party", *Transylvanian Review*, C. 30, S. 1, 2021, s. 121.

¹⁰ G. Gürkan Öztan, "Korporatizm: Özgürlükten Yoksun Bir Üçüncü Yol Vaadi", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 526.

¹¹ Erdem, 2007, s. 105-106.

¹² M. Nuri Durmaz, "Bir İdeolog Bir İdeoloji: Recep Peker ve Korporatizm", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 41, S. 2, Haziran 2008, s. 167.

meslek odaklı korporatif yapıların devletle uyum içinde olduğu bir toplumsal düzene karşılık gelmektedir. Bu yaklaşım ise düşünsel kaynağını Durkheim'in organizmacı toplum projesinde bulmaktadır. Durkheim'dan çok etkilenen korporatistler, toplumu birbirleriyle çatışan sınıflar ya da kendi çıkarı peşinde koşan bireylerden ibaret görmemektedirler. Korporatizm teriminin kökeni de vücut anlamına gelen "corpus" terimine dayanmakta olduğundan korporatistler, toplumsal yapının çeşitli unsurları arasında insan vücuduna benzer bir şekilde fonksiyonel anlamda bir bütünlük ve tamamlayıcılık ilişkisi bulunduğu inanmaktadırlar. Toplumu oluşturan bireyler ve bağlı buldukları mesleki yapılar, tıpkı vücudun organları gibi tek başına, bağımsız bir şekilde varlıklarını sürdürememekte, bu nedenle doğal olarak birbirlerine bağımlı bir konumda bulunmakta ve ancak her biri görevini yerine getirip, uyum ve işbirliği içerisinde bütünselliğe katkı sunduğu zaman bir anlam kazanabilmektedirler.¹³ Dolayısıyla liberalizmin egoist ve bireyci "*homo ecomicus*" anlayışı yerine korporatizmde ulusal çıkar, ortak değer ve amaçlar gibi kavramları benimseyen bireyleri temsil eden "*homo corporativus*" yaklaşımı öne çıkmaktadır.¹⁴

Birey ve sınıfa karşılık organizmacı anlayış doğrultusunda mesleki korporasyonları öne çıkaran korporatistler, toplumsal ahengini sağlanması açısından ortaçağ toplumunda var olan lonca örgütlenmesini model alıp, bunu modern topluma uyarlamak istemişlerdir. Korporasyonlar hem mesleki ahlakı sağlayıp, denetim kuracak, hem de devlet ile toplum arasında tampon işlevi üstlenerek siyasal ve toplumsal bütünlüşmeyi kolaylaştıracaktırlar.¹⁵ Kapitalizm öncesi dönemde var olan loncaların, kapitalist dönemdeki karşılığı işçi ve işveren sendikaları ile çeşitli meslek örgütleri olup,¹⁶ korporatist anlayışta, ekonomik faaliyet içinde bulunan herkesin bu korporasyonlara üyeliği zorunlu tutulmaktadır. Her meslek grubuna ilişkin oluşturulan korporasyonlar aynı zamanda ülke çapında tek ve merkezi ayrı bir yapı oluşturmaktadırlar. Bu tek yapıların da daha üst konfederatif yapılarla desteklenip merkezi güç oluşturma yetkisi artırılmaktadır. İşte hem işçi hem de işveren kesimlerinde oluşturulan bu konfederatif yapıların toplumsal ve ekonomik konularda devlet kurumları ile işbirliği içinde hareket edip toplumsal anlaşmalar ve sözleşmeler yapması korporatizmin en önemli amaçlarından birini teşkil etmektedir.¹⁷ Korporatist ekonomik

¹³ Öztan, 2010, s. 523; Erdem, 2007, s. 8-9.

¹⁴ Antonio Costa Pinto, "Corporatism and Dictatorship: Between Politics and History", *Combining Political History and Political Science Towards a New Understanding of the Political*, Routledge, London 2022, s. 28.

¹⁵ Öztan, 2010, s. 534.

¹⁶ Erdem, 2007, s. 15.

¹⁷ Makal, 2002, s. 175.

düzenin diğer hedeflerini ise toplumsal sınıflar arası çatışmanın reddi ve sınıflar arası ekonomik işbirliğinin sağlanması, bireysel refahtan ziyade ulusal ekonomik gücün artması, devletin ekonomik alana hakim olarak, grev ve lokavt gibi mücadeleleri önleyerek, uzlaştırıcı hakem rolünü üstlenmesi oluşturmaktadır.¹⁸

Korporatist anlayışın bir önemli yaklaşımı da mesleki temsilin sadece ekonomik alanda değil politik alanda, yani parlamentoda da kendini göstermesini içermektedir. Ekonomik alanda varlığını sürdüren mesleki yapıların kimi zaman saf, kimi zaman karma modeller eşliğinde, mecliste de belirli oranlarda temsil edilerek politik süreçlere katılması amaçlanmaktadır.¹⁹ Böylece liberalizmde siyasal aktivitenin temeli bireye, çıkar grupları ve siyasal partilere dayanırken, korporatizmde bu temel meslek gruplarına dayanmaktadır.²⁰ Yani bireyler liberal demokrasilerdeki gibi diledikleri siyasal parti ve adaya oy verme hakkına sahip bulunmamakta, meclise gönderilecek temsilciler, korporasyonların karar alma organlarıncı belirlenmektedir. Bireylerin de bu kuruluşlara üye olup, içerisinde faaliyette bulunarak siyasal temsile katkıda bulunmuş olduğu düşünülmektedir.²¹ Böylece korporatizmde, birey merkezli seçim, temsil ve parlamenter meşruiyet anlayışından, aile, yerel güçler, mesleki birlikler, çıkar örgütleri ve kurumlar arası iş birliğini esas alan devletçi ve organik bir politik temsiliyete geçiş gerçekleşmiş olmaktadır.²²

Hem ekonomik hem de siyasal açıdan hedeflenen bu sistemin uyumlu bir şekilde işlemesi için onu oluşturan korporatif yapıların bütünselliğe hizmet edici bir şekilde disiplin içinde hareket etmesi şart olup, bu uyumu ve disiplinli hareketi yönetecek kurum olan devlet aygıtının, korporatizmdeki yeri de doğal olarak kritik bir önemdedir. Devletin buradaki hiyerarşik konumu organizmacı anlayışın bir yansıması olup, biyolojik bir bütün ile özdeş kılınan korporatist devletin, kendine has bir yaşamı olduğu düşünülmektedir. Yani kendisini oluşturan parçaların amaç ve çıkarlarından farklı ve üstün hedefleri bulunmaktadır. Bu amaçlar da genellikle ulusal irade kavramıyla temellendirilmektedir.²³

Korporatist devletin hiyerarşik konumunu gerçek kılan yapı ise genellikle tek partili bir siyasal düzene ve bir diktatör lider/şefin yönetimine karşılık

¹⁸ Erdem, 2007, s. 148.

¹⁹ Öztan, 2010, s. 530-531.

²⁰ Gülten Üstün-Mahmut Üstün, "Korporatizm Bir Alternatif Olabilir mi?", *Mülkiye Dergisi*, C. XXIV, S. 224, s. 161-162.

²¹ Erdem, 2007, s. 153-157.

²² Pinto, 2022, s. 26-27.

²³ Öztan, 2010, s. 529.

gelmektedir. Tek parti ve diktatörlük gibi bir siyasal yapı bile mevcut olsa, bu yapının da meşruiyete ihtiyacı olup, belirli ölçülerde itaat ve iş birliği gereksinimi bulunmaktadır. Bu doğrultuda bazı politik tavizler vermek ve muhalif kesimlerle anlaşabilmek için belirli olanlarda kısmi demokratik kurumlar yararlı bir araç olup, otokrat liderler korporatist parlamentolar sayesinde bunu mümkün kıлып, iktidarlarını pekiştirmiş olmaktadır.²⁴ Böylece otoriter yönetimler korporatizm aracılığıyla kurdukları politik kurumlar sayesinde hem modern siyasal sistemler için oldukça gerekli olan organik temsili meşrulaştırmaya, hem de farklı sosyal kesimler arasındaki çıkarları kontrol etmeyi başarmaktadırlar.²⁵ Nitekim bu anlayış doğrultusunda korporatizm sadece işçi ve işverenleri devlet baskısıyla kontrol etmeye karşılık gelmemekte, aynı zamanda liberal demokrasinin klasik temsil sistemine karşı bir alternatif sunmaktadır.²⁶

Kemalizm-Korporatizm Özdeşliğine Yönelik Savlar

Türkiye’de korporatizmin Kemalizm vasıtasıyla hâkim bir ideoloji olduğu yönündeki tartışmalar Türk düşünce tarihi literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Bu yöndeki görüşleri savunan birçok yazar bulunsa da bu yöndeki en kapsamlı değerlendirmeler Taha Parla ve Aykut Kansu tarafından yapılmıştır. Bu isimlerden Taha Parla’nın korporatizm ile ilgili görüşleri *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm* ve *Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP’nin Altı Ok’u* adlı kitaplarında yer almaktadır. Korporatizm ile ilgili kitabında daha çok Ziya Gökalp üzerinden çözümlemeler yapsa da Taha Parla, Türk siyasal hayatında etkin olan görüşlerin az ya da çok Ziya Gökalp’in korporatist görüşlerinin yansıması olduğu tezini savunmaktadır. Parla ayrıca, Kemalizm’in düşünsel babalarından olduğunu iddia ettiği Gökalp’in de bu anlamda Kemalizm’i korporatizm açısından çok etkilediğini ileri sürmektedir.²⁷

Taha Parla öncelikle korporatizmi, solidarist-korporatist ve faşist korporatist olmak üzere iki alt türe ayırmakta ve bu türler arasındaki temel farklılığın birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkilere yaklaşımlarından kaynaklandığını kaydetmektedir. Parla’ya göre faşist korporatizm, toplumu ve bireyi hayli metafizikleştirilmiş bir devlet içerisinde eritmekte ve mesleki korporasyonları da devletin sivil toplumu denetim altında tutmasını sağlayan

²⁴ Antonio Costa Pinto, “Fascism, Corporatism and the Crafting of Authoritarian Institutions in Inter-War European Dictatorships”, *Rethinking Fascism and Dictatorship in Europe*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2014, s. 88.

²⁵ Pinto, 2017, s. 8.

²⁶ Pinto, 2014, s. 91.

²⁷ Taha Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, Deniz Yayınları, İstanbul 2009, s. 8-10.

yapılar olarak algılanmaktadır. Devlet karşısında öncelikli bir hakkı bulunmayan bireyin görevleri, bu yapılar aracılığı ile topluma aktarılmaktadır. Oysa solidarist korporatizmde mesleki korporasyonlar, bireyle devlet arasında bir tampon işlevi görmektedir. Mesleki korporasyonlar aslında bencil olan bireylere kamu ruhu aşıladıkları gibi aynı zamanda devletin kendi özerk yetki alanlarına el atmalarını engellemekte ve böylece bireylerin haklarını da korumuş olmaktadır. Solidarist siyasal kuramda, bireyin hakları liberal modele göre sınırlı olup, aynı zamanda dayanışma ve birliğin gereği olarak topluma karşı çeşitli yükümlülükleri de bulunmaktadır.²⁸

Bu temel ayrımı yapan Parla, korporatizmin özellikle kapitalizmin bunalım içinde olduğu ülkelerde ortaya çıktığını savunmaktadır. Gecikmiş kapitalizm yaşayan ülkelerde bir birikim bunalımı olduğunu belirten Parla'ya göre bu ülkelerde korporatizm formülü, devlet kapitalizmi ve merkantilist politikalar doğrultusunda emek gücünün sıkı bir şekilde denetlenmesine ve özel sermaye birikiminin hızlanmasına yardımcı olmaktadır. Parla, Türkiye'de uygulanan devletçi politikaları da bu bağlamda değerlendirmektedir. Parla'ya göre kapitalizmin diğer bir bunalımını ise gelişmiş ülkelerde yaşanan bölüşüm bunalımı oluşturmaktadır. Buralarda korporatizm, sayıca ve örgütsel olarak gelişmiş işçi sınıfı ile kendini tehdit altında hisseden sermaye sınıfı arasındaki kutuplaşmayı kontrol altına almayı amaçlayan politikalar üretmektedir.²⁹

Korporatizmin oluşumuna etki eden faktörleri bu şekilde açıkladıktan sonra Parla korporatizmin uygulamada üç farklı yansıması olduğunu ileri sürmektedir. Bunlardan ilki felsefesi ve ideolojisiyle kendisini göstermektedir. Yani, anti-liberal, anti-sosyalist, bireyciliğin karşısına dayanışmacı toplum modelini koyan, sınıflar yerine meslek gruplarına önem veren, uyum ve düzeni hedefleyen özellikler barındıran bir ideoloji. İkincisi "*de facto*", yani temsile dayanan çeşitli ekonomik, toplumsal süreçlerin alanı olup, bu alanda toplumsal-ekonomik örgütlenmeler mesleki korporasyonlar aracılığı ile yürütülmekte ve ekonomik kararlar devlet-işçi-işveren arasında oluşturulan yapılarca alınmaktadır. Üçüncüsü ise "*de jure*" yani korporatist mesleki temsilin yasalarda yer alması olup, bu da daha çok siyasal meclislerin çeşitli biçimlerde mesleki temsil esaslarına göre belirlenmesi konusunu içermektedir. Parla'ya göre bir düşüncenin korporatist olması için bu üç alanı da birden içermesine gerek yoktur.

²⁸ Parla, 2009, s. 112.

²⁹ Parla, 2009, s. 103.

Herhangi birini içeren düşünce sistemi de korporatist olarak nitelendirilebilmektedir.³⁰

Yaptığı bu tespitlerden yola çıkan Parla, Kemalizm'in birikim bunalımı yaşayan bir ülkede de facto ve de jure düzeylerde olmasa da, halkçılık ve devletçilik ilkeleriyle korporatizmin solidarist versiyonunu felsefik-ideolojik düzeyde benimsediğini savunmaktadır. Bu da ona göre esasen Gökalp'in düşüncelerinin bir devamını simgelemektedir. Parla, örgütsel ve siyasal temsil açısından korporatizm yönünde ciddi uygulamalar olmadığını kabul etse de halkçılık ilkesiyle sınıf mücadelesinin reddedilmesini, uyum içinde yaşayan toplumun tek bir parti tarafından otoriterce yönetilmesini, devletçilik ilkesiyle kontrolsüz piyasa ekonomisinin olumsuzluklarının silinmesini, solidarist korporatizmin Türkiye'deki yansımaları olarak değerlendirmektedir. Ancak yine Parla'ya göre Kemalizm genelde bu solidarist çizgilerde kalsa da zaman zaman bu çizgileri aşır faşist boyutlara yaklaşan izlenimler de vermektedir. Özellikle tek parti ideolojisinin en güçlü olarak yaşandığı 1930'lı yıllarda yapılan çeşitli söylemler ve İş Kanunu, Basın Birliği Kanunu, Cemiyetler Kanunu gibi çeşitli uygulamalarda her şeyin devlet kontrolü altına alınması bu yaklaşımın izlerini sunmaktadır.³¹

Taha Parla'nın Kemalizm konusunda yaptığı bir başka sınıflandırmayı ise "kültürel Kemalizm" ve "siyasal Kemalizm" ayrımı oluşturmaktadır. Parla'ya göre kültürel Kemalizm özellikle laikliği, akılcılığı, köktenci kültürel reformculuğu ile ilerici ve kalıcılığı korunması gereken bir ideoloji ve hareket iken, esas olarak solidarist korporatist olarak gördüğü siyasal Kemalizm ise, otoriterliği, devletçiliği, tek-particiliği ve şefçiliği nedeniyle demokratik ve ilerici olduğu savunulamayacak bir sağ ideolojiyi temsil etmektedir.³² Öte yandan Parla, Kemalizm'in her ne kadar bir üçüncü yol iddiasında olsa da son tahlilde kapitalist düşünceyi reddetmediği için olsa olsa kapitalizmin bir değişik bir varyantı olabileceğini ve bu nedenle Kemalizm'den sol düşünceye miras kalan hiçbir şey olamayacağını ileri sürmektedir.³³

Kemalizm ile korporatizmi özdeşleştiren kişilerden bir diğeri olan Aykut Kansu'ya göre de korporatizm, Kemalist rejimin kurucu kadroları ve politikacıları, özellikle de yurtdışında eğitim görmüş olanları, için güçlü bir ilham kaynağını teşkil etmiş ve bu doğrultuda Türkiye'de hem siyasal, hem

³⁰ Parla, 2009, s. 104-110.

³¹ Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Cilt 3: Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 322-325; Parla, 2009, s. 236-237.

³² Parla, 2009, s. 10.

³³ Parla, 1995, s. 323.

de devletçi ekonomik politikalarının asıl güdüleyicisi olmuştur.³⁴ Bu savını tarihsel süreç içerisinde çeşitli örneklerle temellendirmeye çalışan Kansu, ilk olarak Birinci Meclis zamanındaki anayasa tartışmalarına dikkat çekmiş ve Ziya Gökalp, Necmettin Sadak, Mahmut Esat Bozkurt, Muhiddin Birgen gibi isimlerin korporatif yapıya dayanan bir anayasa düzenini yazılılarıyla önerip, gündeme getirdiklerini belirtmiştir. Bu önerilerin kabul görmeyip, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun klasik anayasa prensipleri üzerine inşa edilmesinin ardından, bu isimler arasında yer alan ve dönemin İktisat Vekili olan Mahmut Esat Bozkurt'un bu sefer korporatist görüşlerini İzmir İktisat Kongresi aracılığıyla gerçekleştirmek istediği ileri sürmüştür. Ülkedeki ekonomik sorunlarının temelini lonca sisteminden vazgeçilmiş olmasından kaynaklandığını düşünen Bozkurt'un bu görüşleri doğrultusunda kongreyi korporatif meslek esasına göre toplayıp, kongrede bu yönde konuşmalarda bulunduğunu kaydetmiştir.³⁵

Aykut Kansu, 1920'li yıllarda genel olarak liberal ekonomik anlayışın hâkim olduğunun ileri sürüldüğünü, ancak bu dönemde de kimi devletçi ve korporatist uygulamaların görüldüğünü savunmuştur. Kansu'ya göre 1920'li yıllardaki bazı alanlardaki tekelleşme başta olmak üzere, devletin ekonomiye yönelik kimi müdahaleleri ve 1925 yılındaki bir kanunla Türkiye'deki bütün ticaret ve sanayi odalarının özerkliklerine son verilerek devlete bağlı birer kurum olarak çalıştırılması, korporatizmin 1930'lu yıllardan çok önce de uygulamaya konulduğunu göstermiştir. Yine 1927 yılında kurulan Âli İktisat Meclisi de korporatist anlayış doğrultusunda önemli adımlardan olmuştur. Bununla birlikte Kansu, daha çok ekonomik alanda çıkacak kanunlar, düzenlemeler konusunda görüş bildirmek ve ekonomik ihtiyaçlara yönelik araştırma yapmak hedefiyle kurulan bu meclisin pek varlık gösteremediğini ve iş çevrelerinden gelenlerin olumsuz görüşleri doğrultusunda 1935 yılında kaldırıldığını da dile getirmiştir.³⁶

Kansu'ya göre 1920'li yıllarda belirli ölçülerde liberal ekonomik düzenden uzaklaşarak gerçekleştirilen bu korporatist politikalar 1930'lardan sonra daha açık hale gelmiştir. Tarımda Toprak Mahsülleri Ofisi, sanayide Sümerbank ve madencilik alanında Etibank aracılığıyla ekonomik tüm kurum ve kuruluşların denetim altında tutulmuş ve bu kurumlar korporatist politikaların uygulama araçları olmuşlardır. Yine Kansu, bu dönemde Kemalizm'in önemli ideologlarından olan Recep Peker'in "*İnkılap Dersleri Notları*" adlı kitabı ile hem liberalizme hem de sosyalizme ağır eleştiriler

³⁴ Aykut Kansu, "Türkiye'de Korporatist Düşünce ve Korporatizm Uygulamaları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2: Kemalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 253-257.

³⁵ Kansu, 2006, s. 258-260.

³⁶ Kansu, 2006, s. 261-263.

getirerek korporatizmin açık ve net savunmasını yaparak, korporatizmin düşünsel yönünün temsilcilerinden olduğunu ileri sürmüştür.³⁷

Hem Parla hem de Kansu aslında bu tespitleriyle Kemalizm'in de korporatizm gibi liberalizm ve sosyalizme eleştiriler getirip bir üçüncü yol alternatifi sunması, sınıf yerine meslek odaklı bir yaklaşım benimsemesi, devleti ekonomide ön planda tutması gibi unsurları vurgulayarak Kemalizm ile korporatizm arasında bir özdeşleşme olduğunu öne sürmüştür. Her iki isim de uygulama alanında çok kapsamlı korporatif uygulamalar olmadığını ve bu yöndeki bazı girişimlerin reddedildiğini kabul etse de düşünsel anlamda korporatizmin birçok unsurunun Kemalizm tarafından benimsendiğini, halkçılık ve devletçilik ilkelerinin içeriğine dayanarak savunmuş ve bunu iki ideoloji arasındaki benzeşme için yeterli görmüştür. Bu benzeştirmeleriyle birlikte Parla ve Kansu, Kemalizm'e eleştirel yaklaşarak, onun anti-demokratik yönlerine dikkat çekip, Kemalizm'in İtalya'daki faşizme kapıyı açık tuttuğu şeklindeki post-Kemalist yorumun yaygınlaşmasına da katkıda bulunmuşlardır.

Anti-Korporatist Dayanımcı Bir İdeoloji Olarak Kemalizm

Türk devriminin ideolojisi olan Kemalizm, kendinden önceki Fransız ve Rus devrimlerini mümkün kılan ideolojilerde olduğu gibi devrimden önce bir doktrin olarak ortaya çıkmamış, devrimle birlikte doğan ihtiyaçlarla şekillenerek geliştirilmiştir. Nitekim, Kemalizm ifadesinin resmi olarak geçtiği ilk metin olan 1935 CHP programında da parti programlarında yer alan görüşlerin devrimin başından bu yana yapılmış işlerin bir ifadesi olduğu ve bu görüşlerin yalnız birkaç sene için değil, gelecek için de geçerli olacağı vurgulanarak,³⁸ devrimin lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün donup kalmamak ve akıl ve bilim doğrultusunda sürekli günceli yakalamak adına, Kemalizm'in soyut bir doktrin olmaktan ziyade, gerçek hayattaki gelişmelerin yol göstermesi ile oluşan pragmatik bir nitelik taşımasını arzu ettiği ortaya konmuştur. Bu doğrultuda Kemalizm, CHP'nin 1931 ve 1935 parti programları esas olmak üzere oldukça temel ilkeler üzerinden, pek detaylandırılmayarak açıklanmıştır. Yine 1930'larda Kemalist düşüncenin ana kaynakları arasında yer alan *Medeni Bilgiler* kitabı da bu doğrultuda tabulaştırılmaması için Mustafa Kemal Atatürk yerine manevi kızı Afet İnan'a yazdırılarak, onun adına bastırılmıştır. Kemalizm'in doktriner ve katı olmayan, pragmatik yapısı bir yandan ideolojinin yaşanan gelişmelere karşı esnek kalıp, sürekli kendini yenileyebilmesine imkân sağlarken, bir yandan da farklı şekillerde yorumlanmasına da olanak tanımıştır.

³⁷ Kansu, 2006, s. 260-265.

³⁸ C. H. P. *Programı*, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s. 1-2.

Kemalizm’i farklı yorumlama girişimlerden biri olan korporatizm tartışması da Kemalizm’in daha çok halkçılık ve devletçilik ilkelerini ilgilendirmektedir. Halkçılık ilkesinin birçok alt bileşeni olsa da korporatizm tartışması açısından ilgili olanı solidarist içeriği olup, CHP programında da bu ilke kapsamında Türkiye Cumhuriyeti halkının ayrı ayrı sınıflara değil, bireysel ve toplumsal hayat için gerekli olan iş bölümü doğrultusunda çiftçiler, sanayiciler, esnaf, işçiler, serbest meslek grupları, tüccarlar gibi meslek gruplarına göre ayrıldığı belirtilmektedir. Programda ayrıca bu grupların her birinin çalışmasının, diğerleri için zorunlu olduğu kaydedilmekte ve partinin bu ilkeyle ülkede sınıf çatışması yerine düzen ve dayanışmayı sağlayarak, çıkarlarda uyum sağlamayı arzu ettiği dile getirilmektedir.³⁹

Medeni Bilgiler kitabında da halkçılıkla ilgili olarak Atatürk, birey ve devletin birbirinin karşısı değil, tamamlayıcısı olduğunu, toplumun ise tüm insanların sosyal bir vücudun organları gibi birbirine bağlı olduğu bir yapıya karşılık geldiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda toplumu oluşturan tüm birey ve sınıfların eşit derecede önem arz etmekte olduğunu, demokrasinin gereği olarak devletin de herkese aynı ölçüde yaklaşması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle de Bolşevik, sendikacı ve korporatist fikirleri demokrasiye aykırı görüşler arasında sıralamaktadır.⁴⁰

Halkçılık ilkesiyle toplumsal yönü vurgulanan Kemalist felsefenin ekonomik yaklaşımı ise devletçilik ilkesinde karşılık bulmaktadır. CHP programına göre devletçilik, bireysel faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olan en kısa süre zarfında ülkeyi refaha ulaştırabilmek için, ülkenin yüksek çıkarlarını ilgilendiren ekonomik meselelerde devletin fiilen aktif rol alması olarak tanımlanmaktadır. Devletin bu fiilen aktif rolünün yanı sıra, özel sektöre ön vermesi ve yapılan işleri düzenleyip, denetlemesi de devletçiliğin diğer unsurları arasında sıralanmaktadır. Programda ayrıca devletin hangi ekonomik işleri üstleneceğinin ulusun yüksek çıkarlarına bağlı olduğu ve eğer bu alanda bir özel girişim faaliyet gösteriyorsa, bu durumun bir kanun aracılığıyla gerçekleştirilmesi ve özel sektörün zararının giderileceği belirtilmektedir.⁴¹

Medeni Bilgiler kitabında ise Atatürk yine devletçiliğe açıklık getirmeye ve sınırlarını belirlemeye çabalamıştır. Bireyci ve devletçi iki tip ekonomik sistem olduğunu vurgulayan Atatürk, bu iki sistemden devletçiliği tercih

³⁹ C.H.P. Programı, 1935, s. 7-9.

⁴⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Medeni Bilgiler*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2003, s. 197-200, 210, 259.

⁴¹ C.H.P. Programı, 1935, s. 9-11.

ettiklerini açıklamıştır. Ancak bu devletçiliğin, bireyin yerine geçen bir biçime hiçbir zaman bürünmediğini, aksine bireyi tamamladığını ve onun gelişimini sağlamayı arzu ettiğini öne süren Atatürk, uyguladıkları ılımlı devletçilik anlayışının bu özelliği bakımından bireysel girişimleri sınırlayan komünizm ve kolektivizm gibi sistemlerden ayrıldığına dikkat çekmiştir. Bu ılımlı devletçilikte, devletin daha çok ortak çıkar ve kamu yararının gerektirdiği işler ile büyük ve önem arz eden girişimleri üstlendiğini de dile getirmiştir.⁴²

İşte bu devletçilik ve halkçılık ilkelerinin çeşitli unsurlarına dayanılarak genellikle Kemalizm ve korporatizm arasında bir benzeştirme kurulmaktadır. Bu benzeşmenin teorik ve pratik iki yönü bulunmakta olup, bu tezi savunan isimler daha çok teorik boyutuna odaklanmaktadır. Düşünsel anlamda bakınca gerçekten Kemalizm de korporatizm gibi anti-liberal ve anti-sosyalist bir üçüncü yol hedeflemekte, sınıf yerine mesleklere ağırlık vermekte, toplum içerisinde dayanışmacılığı benimsemekte ve ekonomide devleti merkeze alan bir yapıyı tercih etmektedir. Bununla birlikte dayanışmacı, devletçi ve otoriter bir yapıya sahip olmak otomatikman Kemalizm'in korporatizmle özdeş olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü korporatizmin esas belirleyici unsuru olan toplumun her alanda dikey olarak mesleki kurumlar aracılığıyla örgütlenmesi hususu Kemalizm'de bulunmamaktadır. Dolayısıyla korporatif bir örgütlenme ve ilişkiler ağı olmaksızın, sadece sınıf çatışmalarını yadsımak Kemalizm'in korporatizmle özdeşirilmesine yetmemektedir. Öte yandan Kemalizm'in sınıfsız toplum hayali, korporatizmin mesleğe dayalı sınıfsız toplum tasarısından farklı olup, korporatizmde sınıf çatışmasından kaçma ve onu bastırma varken, Kemalizm sınıfları reddetmemekte, daha çok sınıf çatışmalarını doğmadan önlemeye çalışmaktadır. Çünkü bir ulus oluşturma sürecindeyken toplumsal ayrılıklara vurgu yapmanın, kurulmak istenen birliği parçalayıcı bir duruma yol açacağı düşünülmektedir.⁴³

Ayrıca, Kemalizm'in devletçi ekonomik politikaları da korporatizminden farklı olup, Atatürk'ün de belirttiği gibi ılımlı devletçiliğe karşılık gelen bu yaklaşım, dönemin ülke ve dünya koşulları düşünüldüğünde daha çok bir zorunluluktan kaynaklanmıştır.⁴⁴ Hızlı ekonomik kalkınmayı amaçlayan ve özel sektörü hiçbir zaman kısıtlamayı temel anlayış olarak benimsemeyen bu sistemde, devletin rolü korporatizmdeki gibi kutsallaştırılmamış ve daha çok araçsal düzeyde

⁴² Atatürk, 2003, s. 205-207.

⁴³ Stefan Plaggenborg, *Tarihe Emretmek: Kemalist Türkiye, Faşist İtalya, Sosyalist Rusya*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019, s. 198-199, 213, 216; Ahmet Taner Kışlalı, *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, s. 48-53; Makal, 2002, s. 180.

⁴⁴ Makal, 2002, s. 181.

tutulmuştur. Bu nedenle devletçilik politikaları kapsamında korporatist olduğu ileri sürülen ekonomik kuruluşlar, korporatist felsefe doğrultusunda ekonominin mutlak hâkimi olmak için değil, vahşi kapitalizmin kaos doğurucu niteliklerine bulaşmadan, bir an önce sanayileşmeyi gerçekleştirmek hedefiyle kurulmuşlardır.

Yine teorik düzeyde korporatizmdeki bireyin rolü ile Kemalizm'deki bireyin rolü farklı şekilde algılanmıştır. Korporatizmde bireyin haklarından çok görevlerine atıfta bulunulmuş ve birey bütüne bağlılığı açısından anlam kazanmıştır. Halbuki Kemalizm'in tasarladığı birey anlayışı buna karşılık gelmemiştir. 1930'larda bu birey anlayışının belki tam olarak yansımaları görülmemiş de, Mardin'in de işaret ettiği üzere Atatürk yaptığı modernleşme hamleleriyle temel olarak bireyin birey olarak, toplumdan ayrı olarak bir meşruiyete sahip olduğu "kişi onuru" yaklaşımını yerleştirmeyi hedeflemiştir.⁴⁵ Nitekim *Medeni Bilgiler* kitabında birey haklarına ve özgürlüklere yapılan vurgu dikkat çekici olup, yaklaşık kırk sayfada devletin vatandaşlarına karşı görevlerinden ve vatandaşların haklarından bahsedilirken, vatandaşların devlete karşı görevlerine sadece tek bir sayfada yer verilmiştir.⁴⁶ Korporatizmdeki gibi sınıfsızlık anlayışının tek partiye yol açtığı fikrini de yine *Medeni Bilgiler* kitabı üzerinden olumsuzlamak mümkün olup Atatürk, düşüncelerin bir noktada birleşmesini hareketsizlik belirtisi olarak niteleyip reddetmiş,⁴⁷ bu doğrultuda ekonomi anlayışında devletin rolü konusunda farklı görüşleri savunan partilerin varlığını istemiştir, ki Serbest Cumhuriyet Fırkası bu yolda bir girişim olmuştur. Kitap boyunca hissedilen güçlü demokrasi vurgusunu düşünüldüğünde, tek partili sistem daha çok hızlı modernleşmeyi gerçekleştirmek için geçici bir araçsal yöntem olarak tasarlanmıştır.

Dolayısıyla teorik düzeydeki bu kısmi benzeşmelerden yola çıkarak korporatizm ile Kemalizm arasında bir özdeşleştirme kurmak pek mantıklı gözükmemektedir. Zaten Erdem'in de belirttiği gibi, bir siyasal sistemin korporatist olarak nitelenebilmesi için, sadece düşünsel anlamda kalan yaklaşımlar yetmemekte, bu düşüncelerin ekonomik ve siyasal alanlarda uygulamaya geçirilmesi de gerekmektedir.⁴⁸ Öte yandan, teorik düzeydeki benzeşmelerin de içerik farklılığı bir yana, Atatürk'ün *Medeni Bilgiler* kitabında korporatist mesleki temsil ilişkilerini oligarşik olarak tanımlayıp, reddetmesi⁴⁹ ve yine CHP Genel Sekreteri Recep Peker'in 1935 parti

⁴⁵ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 18.

⁴⁶ Atatürk, 2003, s. 203-246, 279.

⁴⁷ Atatürk, 2003, s. 251.

⁴⁸ Erdem, 2007, s. 69.

⁴⁹ Atatürk, 2003, s. 198-200.

kurultayında “korporatist devlet mi hedefleniyor” şeklindeki olası soru işaretlerine karşı çıkması,⁵⁰ Kemalist liderlerin düşünce olarak da korporatizme mesafeli olduğunu göstermektedir.

Kemalizm ve korporatizm arasında pratik yöndeki benzeşmeler teorik yöndekilere nazaran daha az yapılmış olsa da bu benzeşmeler daha çok Ticaret Odaları Kanunu, Âli İktisat Meclisi, İş Kanunu, Basın Birliği Kanunu gibi düzenlemeler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Öncelikle korporatizmin uygulamadaki özellikleri, düşünsel özelliklerine göre daha somut olup, ekonomik alanda korporatizm için hem işverenler hem de çalışanların meslek esasına göre zorunlu bir şekilde örgütlenmesi ve devletin bu birlikler arasındaki ilişkileri çatışma yerine uzlaşma ile çözmesi gerekmektedir. Siyasal alanda korporatizm içinse toplumdaki mevcut korporatif yapılanmanın, korporatif temsil olarak meclise yansımaya ihtiyacı duyulmaktadır.⁵¹

Ekonomik ve siyasal korporatizmin bu ilkeleri açısından, ilk olarak 1925 yılında kabul edilen Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu’nda korporatist unsurlar kısmi düzeyde yer almıştır. Gerçekten de bu kanun ile birlikte korporatizmdeki gibi zorunlu bir örgütlenme getirilmiş olsa d, aynı zamanda bu birliklerin örgütlenme ve hukuk yönünden bağımsız faaliyetleri de esas tutulmuştur. Dolayısıyla devlet bu kanun aracılığıyla bu birlikler üzerinde korporatif bir denetim kurmayı amaçlamamış, daha çok milli iktisat anlayışı doğrultusunda onların gelişimine katkı sağlamaya çalışmıştır. 1927 yılında kurulan Âli İktisat Meclisi ise ekonomik konularda araştırma yapmak niteliğiyle kurulmuş bir danışma meclisi niteliği taşımış olup, farklı meslek gruplarının korporatif çıkar temsiline yönelik bir unsuru barındırmamıştır. Zaten temsil edilen gruplar arasında işçi grupları yer almamış ve bu nedenle sınıf çıkarlarını uzlaştırmaktan ziyade, yine sadece özel kesimin isteklerinin ortaya konmasına olanak tanımıştır.⁵²

1936 yılında kabul edilen İş Kanunu ise grev ve lokavtı yasaklaması ve çıkar çatışmalarının devletin hakem rolündeki arabuluculuğu ile çözmeyi öngörmesi gibi unsurlar bakımından korporatist nitelikler taşısa da, işçiler arasında sendikal örgütlenmeye yer vermeyip, sadece pek yetkisi olmayan işçi temsilciliği kurumunu getirmesi gibi hususlar bakımından yine korporatizme uzak düşmüştür. Çünkü korporatizmde karar alma süreçlerine

⁵⁰ Çağdaş Görücü, “Tek Parti Döneminde Halkçılık ve Sosyal Politika: Solidarizm ve Korporatizm Kavramları Çerçevesinde 1936 İş Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme”, *Çalışma ve Toplum*, S. 3, 2017, s. 1348-1349.

⁵¹ Erdem, 2007, s. 70-71.

⁵² Makal, 2002, s. 184-188.

işçilerin de örgütlü bir şekilde katılması esas tutulmuştur.⁵³ Bu kanun çıkarılırken o dönem korporatist bir anlayışa sahip olan İtalya'dan örnek alınması da yine bu kanunun korporatif olarak nitelenmesine katkı sunsa da, Plaggenborg'un da dile getirdiği üzere iki kanun arasında bazı noktalarda benzerlikler olsa da, birbirlerinden temel olarak farklı iki kanuna karşılık gelmişlerdir.⁵⁴ Son olarak 1938 tarihli Basın Birliği Kanunu ise birlik üyeleri dışında gazetecilik yapmaya imkan tanımayarak korporatif zorunluluk unsurunu çağrışırsa da, hem daha çok basın çalışanları koruyucu düzenlemeler getirmesi, hem de oldukça kısa bir süre sonra, 1946 yılında, kaldırılması gibi hususlar bakımından korporatizme pek etki etmeyecek bir niteliğe sahip bulunmuştur.⁵⁵

Uygulama alanındaki bu kısmi düzenlemelerin de Parla ve Kansu'nun ileri sürdüğü Kemalizm-korporatizm benzeşmesine katkı sunmayacağı bu tespitler sonucu açık hale gelmektedir. Çünkü korporatizmin en temel belirleyici unsuru olan sosyo-ekonomik alandaki ciddi örgütlü bir yapı ne işveren düzeyinde ne de işçi düzeyinde bulunmamaktadır. Hatta devlet bu dönemde tüm sivil toplum kuruluşlarını kontrol altına almaya çalışmış olduğundan, *Türk Ocakları*, *Kadınlar Birliği*, *Talebe Birliği* gibi görece özerk birçok örgüt ortadan kalkmış ve toplumdaki örgütlü yapı neredeyse yok düzeyine inmiştir. Dolayısıyla Görücü'nün de belirttiği gibi korporatizmden ziyade anti-korporatist bir sistemden söz etmek daha mantıklı gözükmemektedir.⁵⁶ Siyasal açıdan ise korporatist temsile yönelik girişimler Cumhuriyet öncesi kısmen gündeme gelmiş olsa da Cumhuriyet döneminde bu yönde bir öneri hiçbir zaman getirilmemiştir. Bu bağlamda örgütlü bir yapı, onun siyasal ya da ekonomik temsili ve devletle müzakeresi gibi hususlar olmadan Kemalizm ve korporatizm arasında bir benzeşme kurmak pek mümkün gözükmemektedir.

Kemalizm ile korporatizm arasındaki benzerlikler kısmi olarak düşünsel alanda olup, bu benzeşim de aslında daha çok korporatizmden ziyade dayanışmacılık öğelerini içeren solidarizme uygun düşmektedir. Fransa'da III. Cumhuriyet'in resmî ideolojisi olarak bilinen solidarizm de yine liberalizm ve sosyalizmin olumsuz yanlarını giderip, iki düşünce sistemi arasında uzlaşmacı bir orta yol aramaktadır. Ekonomide devlet müdahaleciliğini öneren, toplumsal hayatta sınıf çatışmasına gereksizliğe inanan ve uzlaşma esasını benimseyen dayanışmacı bir anlayış olan solidarizm,⁵⁷ Kemalizm ile daha çok örtüşmektedir.

⁵³ Görücü, 2007, s. 1362-1364; Makal, 2002, s. 192-194.

⁵⁴ Plaggenborg, 2019, s. 214-215.

⁵⁵ Makal, 2002, s. 190-191.

⁵⁶ Görücü, 2007, s. 1364.

⁵⁷ Zafer Toprak, *Türkiye'de Popülizm: 1908-1923*, Doğan Kitap, İstanbul 2013, s. 292-295.

Nitekim Zafer Toprak da Atatürk'ün solidarizm hakkında kitaplar okuduğunu ve Durkheim, Gide, Rist gibi isimlerden bu yönde etkilendiğine ve çeşitli konuşmalarında solidarist öğeler kullandığına dikkat çekmektedir.⁵⁸ Zaten bu etkinin sonucu olsa gerek *Medeni Bilgiler* kitabındaki bir bölümün başlığı da “Solidarite” olarak yer almaktadır.⁵⁹ Dolayısıyla korporatizmden yerine, solidarizmle olan bir benzerliğin içeriğini tartışmak daha sağlıklı sonuçlar doğurma potansiyeli taşımaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak Taha Parla ve Aykut Kansu'nun tespitleriyle şekillenen ve daha sonra birçok farklı yazar tarafından da genel olarak sorgulanmadan sürdürülen Kemalizm ve korporatizm arasındaki özdeşlik ilişkisi pek yerinde gözükmemektedir. Sosyal bilimler alanında yapılan genellemeler ve sınıflandırmalarda tabi ki birebir aynı özellikler taşınması şartı aranmasa da Kemalizm ve korporatizm arasında temel çıkış noktalarında ve maddi koşullarda böyle bir farklılık varken, böylesi bir genelleme çok tutarlı durmamaktadır. Zaten Kemalizm'in bu tip benzetmelerin dışında kendine özgü bir ideoloji olması hususuna hem ortaya çıktığı dönemde hem de daha sonraki süreçte, yerli ve yabancı birçok araştırmacı tarafından dikkat çekilmiştir. Nitekim bu araştırmacılar Kemalizm'i sınıflandırırken çeşitli zorluklar yaşamıştır. Çünkü Kemalizm, birçok açıdan zıt görülebilecek unsurları kendi bünyesinde buluşturup, ondan anlamlı bir bütün çıkarabilmiştir. Bir yandan tek partili bir düzene sahip olması, öte yandan çok partili hayat denemelerinde bulunması ve sürekli bir demokrasi hedefi konarak, farklı mekanizmalarla bu çoğulculuğu sağlamaya çalışması; bir yandan devleti ekonomide merkezi konumda tutması, diğer yandan özel sektörü geliştirmeye yönelik hamleleri eksik bırakmaması, bir yandan çeşitli otoriter uygulamalara yönelmesi, öte yandan anayasasında oldukça liberal bir düzeyde hak ve özgürlükler söylemine yer vermesi gibi unsurlar birbirleriyle çelişkili dursa da Kemalizm'in pragmatik ve dogmatik olmayan doğası düşünüldüğünde, bu çelişkiler anlaşılır bir hal almaktadır. Nitekim Atatürk de dahil olmak üzere o dönemde birçok kişinin söylemlerinde ifadesini bulan “biz bize benzeriz” anlayışı da aslında bu özgün, farklı olma halini açıklamaktadır. Kemalizm'e yönelik illa bir benzeştirmede bulunacaksa da buna en doğru gelen karşılığın genel irade, kamu yararı, vatandaşlık erdemi, dayanışmacılık gibi unsurları barındıran cumhuriyetçi demokrasi felsefesi olduğunu ileri sürmek mümkündür.

⁵⁸ Toprak, 2013, s. 386-383, 413.

⁵⁹ Atatürk, 2003, s. 127.

Kaynakça

- (1935). *C. H. P. Programı*, Ulus Basımevi, Ankara.
- Atalay, L. (2021). “Mihail Manoilescu: A Pioneer Thinker About the Uniqueness of the Kemalist Single Party”, *Transylvanian Review*, C. 30, S. 1, 2021, s. 118-131.
- Atatürk, M. K. (2003). *Medeni Bilgiler*, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- Aytürk, İ-Esen, B. (2022). *Post-Post-Kemalizm: Türkiye Çalışmalarında Yeni Arayışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aytürk, İ. (2022). “Post-Post-Kemalizm: Yeni Bir Paradigmayı Beklerken”, *Post-Post-Kemalizm: Türkiye Çalışmalarında Yeni Arayışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 23-48.
- Durmaz, M. N. (2008). “Bir İdeolog Bir İdeoloji: Recep Peker ve Korporatizm”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 41, S. 2, s. 161-184.
- Erdem, D. F. (2007). *Korporatizm ve Türkiye’de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Ersanlı-Behar, B. (1992). *İktidar ve Tarih*, Afa Yayınları, İstanbul.
- Göle, N. (1991). *Modern Mahrem*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Görücü, Ç. (2017). “Tek Parti Döneminde Halkçılık ve Sosyal Politika: Solidarizm ve Korporatizm Kavramları Çerçevesinde 1936 İş Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme”, *Çalışma ve Toplum*, S. 3, s. 1335-1368.
- Kallis, A. (2017). The ‘Corporatist Moment’ in Inter-War Europe, *Corporatism and Fascism: The Corporatist Wave in Europe*, Routledge, New York 2017, s. 292-298.
- Kansu, A. (2006). “Türkiye’de Korporatist Düşünce ve Korporatizm Uygulamaları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2: Kemalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 253-267.
- Kışlalı, A. T. (2001). *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Köker, L. (1990). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Makal, A. (2002). “Türkiye’de Tek Parti Dönemi ve Korporatizm Tartışmaları”, *Toplum ve Bilim*, S. 93, s. 173-199.
- Mardin, Ş. (1992). *Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişme: Bedüzzaman Said Nursi Olayı*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (2015). *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Öztan, G. G. (2010). “Korporatizm: Özgürlükten Yoksun Bir Üçüncü Yol Vaadi”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 515-542.
- Parla, T. (1995). *Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Cilt 3: Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP’nin Altı Ok’u*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Parla, T. (2009). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, Deniz Yayınları, İstanbul.
- Pinto, A. C. (2014). “Fascism, Corporatism and the Crafting of Authoritarian Institutions in Inter-War European Dictatorships”, *Rethinking Fascism and Dictatorship in Europe*, Palgrave Macmillan, Hampshire, s. 87-117.
- Pinto, A. C. (2017). “Corporatism and ‘Organic Representation’ in European Dictatorships”, *Corporatism and Fascism: The Corporatist Wave in Europe*, Routledge, New York, s. 3-41.
- Pinto, A. C. (2022). “Corporatism and Dictatorship: Between Politics and History”, *Combining Political History and Political Science Towards a New Understanding of the Political*, Routledge, London, s. 26-42.
- Plaggenborg, S. (2019). *Tarihe Emretmek: Kemalist Türkiye, Faşist İtalya, Sosyalist Rusya*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Toprak, Z. (2013). *Türkiye’de Popülizm: 1908-1923*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Tunçay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyetinde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması*, Yurt Yayınları, Ankara.
- Üstün, G. - Üstün, M. (2000). “Korporatizm Bir Alternatif Olabilir mi?”, *Mülkiye Dergisi*, C. XXIV, S. 224, s. 161-192.
- Zürcher, E. Z. (1987). *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Bağlam Yayınları, İstanbul.